

PACO LÓPEZ-BARXAS

Ben-Cho-Shey inédito

LÓPEZ-BARXAS, Paco. *Ben-Cho-Shey inédito*, Auga Editora-Deputación de Ourense, 2018. 230 pp. ISBN: 978-84-948778-7-2

Esta obra vén completar un pouco máis o coñecemento da figura do mestre e inspector de ensino primario José Ramón Fernández-Oxea, Ben-Cho-Shey (1896-1988), dado que ata o de agora non ten sido moito o publicado en formato libresco sobre este interesante personaxe galeguista, máis alá de artigos e comentarios diversos que se foron dando a coñecer en revistas especializadas ou escolmas das súas polifacéticas obras recuperadas con motivo dalgunha efeméride, acto ou evento organizado para a ocasión. Estamos, pois, ante unha figura, por outra banda, enmarcada dentro das correntes intelectuais nas que se movían os homes da *Xeración Nós* (Vicente Risco, Ramón Otero Pedrayo e Florentino López Cuevillas) e o Seminario

de Estudos Galegos, institucións e persoas ás cales, como non podía ser doutra maneira, se fan alusións nas páxinas desta publicación obxecto de comentario.

Neste libro, López-Barxas principia por realizar unha traxectoria vital do protagonista citado mediante unha viaxe biográfica breve e trazada con referencias á vida profesional e familiar. En consecuencia, nesa liña achega unha serie de datos relativos á familia, á infancia e formación de Ben-Cho-Shey, transcorrida na cidade de Ourense onde seu pai era unha persoa coñecida por ser docente e pola súa implicación na mellora da formación dos mestres e mestras da época. Nesta cidade das Burgas vai á escola, cursa bacharelato no Instituto Provincial (1906-1912) e realiza estudos de Maxisterio na Escola Normal. Posteriormente, participa na guerra de África ao tempo que ingresa na Mocidade Galeguista de Ourense; para, finalmente, exercer uns anos a carreira de mestre e logo, cara ao final da II República, incorporarse ao corpo de inspectores de educación exercendo en Lugo, Cáceres e Toledo.

Durante ese tempo de apandar que desempeña a función inspectora fóra de Galicia, compaxina a súa vida profesional con múltiples iniciativas culturais, que abarcan temáticas diversas desenvolvidas tanto nesas novas provincias coma en proxectos galegos. Entre esas actividades, cabe destacar de forma especial o inmenso labor desempeñado en Madrid onde fixou a súa residencia, capital na que cara a mediados do século pasado leva o Centro Galego e preside, co ilustre poeta Ramón Cabanillas, o grupo Castelao formado por inqueados mozos universitarios galegos cos que se seguiría xuntando posteriormente (Bautista Álvarez, Reimundo Patiño, Ramón Lo-

renzo, Méndez Ferrín, Bernardino Graña, Fernández Ferreiro, Carlos Martínez Barbeito, Camilo Suárez Llanos, entre algúns outros aos que moito se lle debe no ámbito literario e cultural galego). Vida madrileña na que tamén participa en actos relacionados coa exaltación de Galicia e da súa lingua na medida que as circunstancias llo permitían. Disque mesmo intentou promover que as misas se celebrasen en galego, por considerar que o clero podería ser un promotor importante na recuperación da lingua galega nesta etapa do franquismo, na que o uso do galego “non se levaba” e quedaba reducido á comunicación entre a xente das clases sociais humildes, ao non podelo prohibilo tamén na oralidade. Na estima pola lingua das clases populares está a alusión á recompilación do barallete, unha linguaxe de xermanía practicada polos añaiores e que dentro das xergas era –e segue sendo– a máis abundosa en voces recollidas e publicadas. Conseguiuno de forma pioneira contactando de viva voz coa xente que practicaba este oficio da parañusa, nun concienciado traballo de campo estritamente deseñado para ese fin.

A esa paixón posta sempre por Bencho-Shey na defensa da lingua galega, abofé que cabe engadir tamén o aprecio procesado pola celebración da festa dos Maios e o gusto polas viaxes. Tal como apuntaba ao respecto, percorrendo mundo pódese aprender moito cando se sabe ollar as cousas sen prexuízos e sen desbotar delas o aproveitable. Por conseguinte, na obra faise mención ás súas andainas por Galicia e España, pateando a xeografía dos seus pobos e escoitando a voz das xentes das que tiraba apuntamentos en papeis e cadernos manuscritos, acompañados de numerosas anotacións e debuxos.

Ao respecto, indícase a realizada a Santo Andrés de Teixido conxuntamente con Risco e Otero Pedrayo e dedícase un apartado ao minucioso relato da visita á Palma de Mallorca, levada a cabo en viaxe organizado durante dez días do mesmo xeito que o facía calquera turista modesto, sen luxos e comendo bocadillos por veces. Unhas experiencias que chegou a describir no diario titulado *Cartas mallorquinas* e que foron publicadas por entregas no xornal santiagués *La Noche*, entre os meses de outubro e novembro de 1963. Cartas que se reproducen integramente na publicación e que testemuñan todo canto vai vendo e escoitando, principiando xa por contar a paisaxe observada dende a súa saída de Madrid en autobús ata o aeródromo de Manises, en Valencia.

Chegado á turística vila, tantas veces mencionada por poetas e escritores, visita aquilo que considera relevante e sinálo nos apuntes nos que vai introducindo comentarios críticos e establecendo comparacións entre o que observa alí e o que hai en Galicia, cunha actitude non exenta de emoción e sentimento, ao non poder evitar que durante as anotacións das vivencias lle veñan ao pensamento recordos do seu benquerido Ourense, que tan ben el coñecía e estudaba; como talmente así lle aconteceu ao conversar en galego cun paisano cego procedente de Viana do Bolo. Pois como el mesmo deixou dito neste epistolario, nunha cidade turística coma esta na que se dan cita persoas de todas as nacións e na que a súa xente sabe falar tres ou catro idiomas, resultaba digno de admirar o feito de que os mallorquins xamais renegasen da súa fala nin se avergoñaban diso as familias acomodadas. Consecuentemente, chámalle enormemente a

atención ver “o agarimo, o apego que os mallorquíns lle teñen ao seu falar. Eso de escoitar falar en mallorquín ós labregos e ós señores, ós mozos e ós vellos, ós cregos e ós seglares é algo inconcebible para un galego” (p. 99).

Asemade, esta actitude refórzase cando repara nuns nenos que ao saír da escola discutían oralmente uns problemas en mallorquín, lingua na que se predicaba tamén nas igrexas e na que figuraban todos os rótulos e inscricións dos monumentos, casas e rúas. Detalles lingüísticos que Ben-Cho-Shey ben seguro quixera para o seu país. Pois, aparte diso, segundo se desprende do relato das conversacións mantidas co amigo Camilo José Cela, a quen visitou na casa deste en Palma onde residía naquel intre, reivindicaba tamén a galeguización dos topónimos. Para logralo, o ourensán cunha, pregunta interrogativa, diríxese aos directores dos xornais e á Real Academia co fin de que deixasen de deturpalos, castellanizándoos sen ningún motivo.

Xa que logo, unha persoa destas características non podía esquecerse tampouco dos museos. Deles, destaca a abundancia e o valor que nesa terra profesaban polas coleccións e museos particulares, e de como estaban instalados en boas casas, tipo pazos. Tampouco lle pasa desapercibido o alto nivel de vida reinante nas illas, situación que utiliza para facer fincapé na necesidade de incrementarlle o soldo aos empregados do Estado, que o tiñan moi baixo e se vían obrigados a ampliar o seu salario con outras actividades alternativas.

Evidentemente, non deixa lugar a dúbidas o poder afirmar que o cerne do libro a comentar está posto na divulgación destas cartas mencionadas anteriormente e

completadas, a súa vez, coas outras alí recollidas que compoñen o epistolario da correspondencia privada recibida por Ben-Cho-Shey durante a etapa máis escura e complicada do goberno de Franco. Estas últimas, achegadas ao final debidamente numeradas e transcritas polo autor do libro, computan preto de oitenta cartas enviadas a Ben-Cho-Shey entre os anos 1942 e 1954, que nós distribuímos correlativa e cuantitativamente como seguen: Ramón Otero Pedrayo, 10; Florentino López Cuevillas, 8; Xesús Carro García, 11; Manuel Faibeiro Gómez, 12; Francisco Fernández del Riego, 9; Manuel Beiras García, 11; Camilo José Cela, 1; Pedro Echevarría Bravo, 2; Antón Fraguas, 1; Xohán Naya, 3; Ramón Piñeiro, 3; Agustín Portela Paz, 1; Rodolfo Prada, 1; Xesús Taboada Chivite, 4; Manuel Torres, 1; Pura Vázquez, 1. Precisamente, por seren privadas e confidenciais, están escritas en galego e cheas de gran afecto familiar e de amizade (Piñeiro dirixíase a el co hipocorístico de Pepe e Fernández del Riego asina como Paco).

Mais alá do sentimentalismo e apoio mutuo que se profesaban, esta documentación pode resultar interesante por canto nos permite cotexar como estes homes, sobreviventes á persecución do galeguismo, na posguerra intentaron manter o lume acceso da galeguidade e por permitírnos saber das angueiras nas que andaban metidos, con obstáculos incluídos. Fontes escritas nas que se intúe como Galicia seguía latexando no corazón dalgúns amigos amantes da súa terra que se xuntaban, de cando en vez, a propósito ou con motivo dalgunha celebración, no cuartel xeral instalado na casa de Otero Pedrayo en Trasalba (García Sabell, Ramón Piñeiro, López Cuevillas, José Bonet Correa, Baltar, Boro-

bó, e outros que formaban o autodenominado grupo “Bastabales” ou “Parladoiro”).

Nese epistolario fálase de persoas e libros, da volta ao ensino de Otero Pedrayo, de organizar congresos e conferencias, da editorial Galaxia, de *Grial*, *Ínsula*, *Lar*, do xornal *La Noche* (que tiña un suplemento literario os sábados), das dificultades económicas para investigar e publicar, da creación en Monforte dun Centro de Estudos Históricos, da recollida das romarías galegas máis importantes, das “preocupacións e disgostos que sempre están aparecendo no camiño do constante traballar pola patria” (p. 2018), do intercambio de libros e material, da necesidade de recuperar a lingua galega, do proxecto da creación dun *Gran Dicionario Galego*, do interesante que sería ter un bispo galego en Ourense coma Avelino Gómez Ledo (crego ao que trataban de animar para que fixera a tradución dos evanxeos de maneira popular), das relacións cos centros galegos de América, dos intentos por reorganizar o Seminario de Estudos Galegos, de persoas prendidas por comunistas sospeitosas, de momentos de exaltación de Galicia, da realización de cancioneros, da saída do “Índice de Nós”. De todos estes asuntos, Ben-Cho-Shey convértese na persoa á que acoden en procura de consello, amizade, intermediación (na que merece ser nomeada a súa

dona Isabel Algarra cando precisaban da burocracia do Estado) e orientación en traballos; considerándoo unha voz autorizada no asesoramento necesario para a confección de Cancioneiros, por seren as cantigas, refráns e festas populares temática que el dominaba.

Finalmente e a xeito de conclusión, estamos ante un libro con sabor eminentemente galego, no que o discurso narrativo se acompaña de numerosas anécdotas e datos familiares que fan a súa lectura hilvanada no tempo, con mencións ás distintas etapas históricas polas que a vida de Ben-Cho-Shey ía transcorrendo. Ocupa o maior espazo o tempo pasado no réxime de Franco polo que se viu enormemente afectado por mor da condición dos seus ideais galeguistas, mais no que nunca deixou de intentar facer país, ao que engrandeceu con estudos relacionados coa arqueoloxía, arte, heráldica, a poesía e traballos monográficos e antropolóxicos.

Por parte, a obra complétase cun enriquecido álbum fotográfico alusivo a numerosas escenas familiares e actos de todo tipo nos que o protagonista aparece rodeado de figuras célebres.

Xosé FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ
Universidade de Vigo